

Fisk fra havet – til land og by

af Johs. Bredmose Simonsen

Lev sundt - spis fisk! Sådan lyder et slogan i dag, hvor der næsten hysterisk fokuseres på mad og sundhed.

I tidligere tid spiste den del af befolkningen, som boede i nærheden af vandet, fisk. Ikke for sundhedens skyld, men fordi det var billigt og en god afveksling fra den almindelige kost. Fra Vestkystens fiskepladser kørte de såkaldte krejlere ud med trillebør, cykel eller hestevogn for at forsyne de nærmeste landområder og byer med fisk. At sælge fisk på denne måde blev også mit job i 38 år, dog ikke helt så primitivt som her beskrevet.

I ni år havde jeg levet af at fiske, men i årene omkring 1952 blev indtjeningen og forholdene for fiskerne noget forringet. Der var for få fisk til for små priser. En fisketur varede dengang som regel fjorten dage, og fiskene blev ofte landet i engelske havne. På vejen hjem fra England fiskedes der igen i en halv snes dage, og efter ca. fire ugers fravær var vi atter hjemme hos familien. Pengene var små, og efter nogle få dage i havn sejlede vi ud igen på en ny fangstrejse.

Konsumfiskeriet var i disse år ved at kollapse, men redningen kom i form af et fiskeri efter sild, som på sildeoliefabrikker blev forarbejdet til olie og mel. I løbet af få år udviklede dette industrifiskeri sig til at blive det dominerende fiskeri fra Esbjerg.

Kutteren, jeg var forhyret med, forsøgte i

nogle måneder at fiske efter sild, men det krævede erfaring og gav i begyndelsen ikke den store fortjeneste. Efter en sommer med lange rejser på Nordsøen og et lille udbytte, besluttede vi på kutteren, at ville fiske fra Ska-gen i vinteren 1952-53. Det medførte, at vi atter skulle være hjemme fra familien.

Jeg var nygift, og med de mange fraværsdage og en relativ lille indtægt var det surt, derfor ville jeg gerne skifte job. Mange fiskere forlod i disse år fiskeriet. Flere fik arbejde på forskellige virksomheder i land, nogle stykker kom på seminariet og blev senere lærere. - Ingen af disse muligheder fristede.

Fra fisker til fiskehandler

Et rygte fortalte, at der var nogle fiskehandlere, der solgte fisk ambulat og klarede sig godt. Det fik jeg undersøgt og kom i forbindelse med en ældre fiskehandler, som havde solgt fisk på denne måde fra før 2. Verdenskrig. Han havde nu nået en alder, hvor han ville sælge sin fiskehandel. Efter at have været med ham på handelsture i nogle uger, besluttede jeg at købe forretningen med overtagelse 1. december 1952. Prisen var 10.000 kr.

I disse år var Fiskeriministeriet i gang med at forbedre forholdene omkring handelen med fisk. Tidligere havde der hersket anarki omkring denne form for handel. Der var dog

Nr. 290/53

Vandrebrev.

Efter derom fremsat begæring meddeles der herved

Johanna Bondmose Simonen,

der er født den *14. marts 1927* i *Esbjerg*
og har hjemsted i *Ribe amt*

Vandrebrev til omførsel af varer til forhandling

i *Ribe* amt.

Vandrebrevet berettiger alene til omførsel af sådanne varer, som ifølge næringsloven af 28 april 1931 § 40, jfr. § 41, eller en i henhold til næringsloven udfærdiget særlig vedtægt må omføres til salg.

Esbjerg politikammer, den *5/1 1953.*

Afgift til politikassen
10 kr.

Nr. 1976. 1/2 Olsf.O. Barfoed & Co.a forlag.

en bestemmelse, som sagde, at en fiskehandler var forpligtet til at fortælle sin ægtefælle om sine indtægter, og ingen penge måtte skjules.

En lov blev vedtaget, hvorefter alle fiskehandlere skulle registreres og deres salgsvogne synes og godkendes af fiskerikontrollen. Desuden fik jeg på politistationen i Esbjerg, formedelst en afgift på 10 kr., udstedt et såkaldt vandrebrev, som gav mig lov til at handle med fisk, men kun i Ribe Amt. Det sidste kunne ikke overholdes, så det blev ignoreret.

Fiskeriministeriet havde endvidere lavet en prototype af en varebil, indrettet til fiskehandel. Det var en Fordson, en stor bil med en lille, dårlig motor. En fiskehandler anskaffede sig en sådan bil. Der var én motor i bilen, én motor stod køreklar, og én motor var til reparation - det var en dyr drift.

Fiskehandlernes biler var en blandet samling, lige fra ombyggede ambulancer til østtyske E.M.W., vesttyske Borgward, franske Dyna og Renault, engelske Austin og Hilmann og flere andre mærker. Ens for dem alle var, at de var meget lidt driftssikre, hvilket medførte store udgifter, og flere fiskehandlere knækkede halsen på disse biler.

Jeg besluttede mig for at købe en Volvo P.V. 444 varevogn, som kostede 14.800 kr. Finansiering af købet blev hjulpet af et Marshall-lån, en låneforanstaltning fra det rige Amerika til det dengang forarmede Europa. Bortset fra lastvogne, var der i forvejen kun én bil af mærket Volvo i Esbjerg. Bilen måtte skaffes fra Odense, og en sælger derfra kom med den. Da bilen var købt, blev den indrettet som salgsvogn. Efter den tids forhold var det en meget moderne bil, bl.a. havde den et lille fritsiddende varmeapparat og en kæde til et rullegardin, der kunne trækkes op foran køleren.

På grund af stor arbejdsløshed måtte bilen kun indføres til Danmark som chassis og blev så bygget op af godt dansk bøgetræ. Volvo-bilerne skulle lanceres i Danmark, og der måtte ikke være fejl ved dem. Fabrikken dækkede derfor i flere år mine udgifter ved forskellige reparationer. Cirka hvert tredje år skiftede jeg bil, derved opnåede jeg at have fem Volvo-biler. Senere skiftede jeg til Folkevogne, de såkaldte rugbrød. Disse bilers kon-

struktion gjorde, at det var en bedre vogn at handle fra. I tidens løb havde jeg syv af dem.

Mine første biler var benzindrevne. I 1962 fik jeg, som en af de første, motoren ombygget til at kunne køre på gas. Det gav en billigere drift, men var også ret besværligt, da det krævede megen service. Senere gik jeg over til den mere økonomiske dieseldrift.

Først skal fisken købes - siden skal den sælges

Fiskene blev købt ved fiskehandlere (grosserere) på havnen. De levende fisk kom fra hyttefåde, som blev halet op på et slæbested. Andre sorter fisk blev købt i Auktionshallen eller skaffet fra andre havne. Filetering og nedfrysning af fiskene var endnu ikke slået rigtigt igennem, derfor var priserne ofte små, desuden var der heller ikke noget, der hed moms.

Om vinteren købte jeg på fiskeauktionen torsk til hele ugens forbrug. Fiskeeksportørerne var irriterede over ham, der kun skulle købe nogle få kasser. De sagde: »Lad ham få de fisk, så vi andre kan komme videre«. Derfor undlod de at byde på fisken, som jeg således fik til en meget billig pris. Til min første uge købte jeg bl.a. 185 kg. torsk til priser fra 0,68 kr. til 0,82 kr. pr. kg. Levende rødspætter kostede 1,20 kr. og skrubber 0,80 kr. pr. kg. Torskefilet kostede 0,85 kr. og rødspættefilet 0,70 kr. pr. kg., og en pæn pighvar kostede 2,00 kr. Hvad udsalgspriserne var, husker jeg ikke, og det er måske godt nok. Retfærdigvis skal det bemærkes, at pengene var mere værd dengang. En lagerarbejder havde f.eks. i 1953 en ugeløn på 152 kr.

Et friskt liv som fiskehandler

Mit salgsområde strakte sig fra Ansager i øst til Kvong i vest. Desuden byerne Vejen og Askov, kombineret med en tur sydpå til Hjeriting, Langetved og Lintrup, samt nogle institutioner i Esbjerg, Hjeriting, Varde og Bramming, og i de senere år også i Tarm, Bølling, Rækker Mølle og Hanning.

Vi var vel omkring tredive fiskehandlere på den tid. Hver havde sit eget distrikt at handle i, og det blev stort set respekteret. Dog var jeg ude for, at en kollega solgte fisk i Hodde, som var mit distrikt, idet han fortalte, at jeg var død og ikke kom mere. Mine kunder blev meget overraskede, da jeg nogle dage efter dukkede lyslevende op igen.

Jeg startede som selvstændig fiskehandler en mandag morgen i december 1952. Turen gik fra Tistrup over Horne til Bovnum. Forinden havde jeg tegnet ruten op med forskellige kendemærker, som transformatorer og telefonmaster. Uheldigvis var der netop denne morgen en tæt rimtåge, som resulterede i, at jeg som det første kørte en forkert vej, og under vending af bilen gled det ene baghjul ned i grøften. Heldigvis kom en anden fiskehandler forbi og trak mig op på vejen igen.

Rimtågen blev liggende hele dagen, og jeg måtte hele tiden spørge om vej. Sidst på eftermiddagen kom jeg ind på en gård i Bovnum og solgte fisk der. Lidt senere dukkede en gård op i tågen. Jeg gik ind for at handle og opdagede, at de fisk jeg lige havde solgt lå på køkkenbordet. Jeg havde først handlet ved fordøren og var nu kommet om til bagdøren. Manden på gården lod mig få sin søn på ti år med som vejviser, og sammen fandt vi rundt til de forskellige gårde.

I begyndelsen handlede jeg kun i fire dage,

Hyttefåde hales på land i Esbjerg Fiskerihavn 1938. (Foto: Gustav Jacobsen, Esbjerg Byhistoriske Arkiv).

den femte dag solgte jeg sildeskeletter. Fiskehandler Erik Nielsen (senere Dan-Cod Fish) var begyndt at filetere sild i et skur på

slæbestedet. De tilbageblevne sildeskeletter købte jeg og solgte dem videre til bønderne, der her fik et godt proteintilskud til deres gri-

se. Det var en god forretning i flere år. Dage inden leveringen til slagteriet måtte grise ikke få sild. Desværre var der nogle, der ikke overholdt det, og derfor kom deres grise til at smage af sild. Slagteriet trak i afregningen for disse silde-grise, og bønderne fik kolde fødder, de turde ikke købe mine sild.

Der var variation i at handle i Vestjylland og Sønderjylland. Vestjyderne var seje og gav sig god tid til en snak. Sønderjyderne var mere iltre og raske i bevægelserne. Også forskellen på land og by var tydelig. En tid var der tale om, at der var kviksølv i fisk. Det tog bønderne sig ikke af, men byboerne, der kunne ryge én eller flere pakker cigaretter om dagen, troede, at de skulle dø, hvis de spiste fisk. En anden gang blev det sagt, at vandet i havnene var forurennet, og det var sundhedsfarligt at opbevare fisk i hyttefade, der som bekendt er en stor trækasse, som ligger i vandet, fuld af huller, som vandet frit kan løbe ind og ud af. En frue i Vejen var meget opskræmt og spurgte: »Hvor ofte skifter man vandet i disse hyttefade?«

De hygiejniske forhold var heller ikke så gode som i dag. Fiskehandlerne brugte avispapir til indpakning af fiskene. I Vejen havde jeg en dag brugt »Land og Folk« til indpakning. En frue besværede sig over, at fisken blev pakket ind i et kommunistisk blad, men blev formildet, da Kristeligt Dagblad blev pakket udenom. En mand brokkede sig over, at priserne på fisk var steget, men jeg gjorde ham opmærksom på, at benzinpriserne også var steget. Manden indvendte: »Men du kører jo på gas«, og jeg svarede, at det var der, fidusen var. Da jeg kørte fra ham, kunne jeg i bakspejlet se, at han stadig stod og grun-dede over, hvor den fidus var. En anden mand

mente, at pakken med fiskene var lille i forhold til prisen. Han fik yderlige fem blade avispapir uden om pakken, og så var både han og jeg tilfredse.

I Vejen var der i 1950'erne, foruden mig, én fiskeforretning og to fiskehandlere, som kørte byen tynd med små hestevogne. Mange af byens beboere må have spist fisk, siden der var plads til os alle fire. Vi havde et nogenlunde godt forhold til hinanden. En af fiskehandlerne med hestevogn syntes, at det var for dyrt at få fiskene sendt til Vejen med toget, derfor tog jeg dem med til ham. Tirsdag morgen stod han i byens udkant og ventede på at få sine fisk, og derefter kørte vi ind i gaderne og var konkurrenter.

Dengang fandtes ikke cafeterier, i stedet var der f.eks. i Vejen fire pensionater, hvor de unge mennesker spiste deres varme mad og der havde de også deres faste fiskedage.

Det hele gik ikke i fisk

Fiskemanden var ikke bare en tilfældig handelsmand. Når jeg besøgte de samme hjem uge efter uge, år efter år, kom jeg tæt på mange mennesker og kunne ikke undgå at tage del i deres glæder og sorger. De fleste kunder købte fisk hver uge, og jeg havde stort set kun flinke kunder. De, der var ubehagelige, kunne ikke købe, dem kørte jeg forbi.

En bismervægt blev brugt til at veje fiskene, og i Horne fandt nogle unge mødre ud af, at denne vægt også kunne bruges til at veje småbørn. Når jeg ankom, lå de små unger i en ble klar til at blive hængt op i bismervægten. Sammen med moderen kontrollerede jeg vægten fra uge til uge. En mor havde en lille spæd pige, som ikke ville tage på i vægt. Jeg diskuterede problemet med min kone,

»Sild er godt« - Vejen 1966. (Foto: Bent Schmidt Jørgensen. Privateje)

som havde nogen erfaring, idet vi selv havde småbørn. Vi blev enige om, at barnet fik for lidt at spise og derfor skulle have noget semuljevælling. Da jeg foreslog denne løsning for pigens mor, som var stor og meget barnsvær, rettede hun sig op og spurgte, om ikke jeg troede, at hun kunne føde sådan »et lille skidt«. Hvertil jeg kunne svare, at man før havde set en stor mælkespand, hvor der kun var en sjat på bunden. Pigen fik sin semulje og trivedes godt. Langt senere kom hun med sin lille datter og handlede med mig.

Oftentimes I got a good and also confidential talk with many people, as I got a close relationship to. Some places should be asked to the grandmother and other places to the children, as I followed, first while they grew up, and then when they themselves got children. Derived I got to trade with several generations. I got to trade with several old people with fish, it was risky, for economically it could not be paid for. Many old people were right isolated on their old landholdings, they were glad to get a visit and hear news.

Stinne from Kvong was sad that she had to go to a nursing home. I promised to visit her, when I was in Lyhne. Afterward it became a visit every week. When I visited her, other people also came, so it became a little meeting, where I bl.a. had to admire their sewing. It took some of my good spare time, but I listened. The time was then of that kind.

The old Vestjyske culture existed still in these years. It happened, that I did not get home. So I went in to the kitchen and laid the fish, as I ordered, they should have. Several places were then laid a receipt or even a blank check, so I could take, what I thought, they should pay for the fish. Otherwise I got credit, when I met them the other time. The savings in Kvong were at home at the landlord. I was then in the room, where it was empty, and the money was free. The two savings people drank coffee in the kitchen. One time I got the one of them on the way, we got a talk, and I asked, if it was a package he had in his bag. He answered: »You are wrong, it is the whole savings account!«

Stor aktivitet på landet dengang

Der kørte også andre handelsmænd rundt for at slå en handel af med bønderne. Foruden fiskemanden var der en slagter, en kludehandler, som kørte rundt på cykel med en stor bylt på styret. Den indeholdt undertøj, trøjer og mange andre gode ting. En ostemand havde foruden ost også konserver i bilen, æblemanden solgte frugt fra Fyn, og en mand solgte reb, lavet af kasseret tovværk og høstbindegarn, en skærslipper var der også. Desuden »æ kunsti' dyrlæge«, som inseminerede kørerne og »æ wonnimand«, som transporterede en orne rundt til gårdene. Og så var der selvfølgelig posten, som troligt kom dag efter dag.

En by som Horne havde mejeri, brugsforening, købmand, slagter, bager, smedeværksted, murer, tømrer, elektriker, brødudsalg, barber, damefrisør, posthus, telefoncentral, kro, skole, kirke og et alderdomshjem. En kone brugte halvdelen af sin stue til en lille manufakturforretning, hvorfra hun solgte tøj og sysager. Desuden var der en foderstofforretning og et par vognmænd.

I de byer, som havde et mejeri, var der et vældigt leben, når hestevogne med mælkespande ankom til mejeriet. Efter at have afleveret mælken samledes mælkekuskene hos købmanden eller i Brugsen, hvor der blev snakket, og da kunne det godt gå gemytligt til. Beboerne langs mælkeruten gjorde ofte deres indkøb gennem mælkekusken, som medbragte en bestillingsseddel på de varer, der skulle købes. Varerne blev så afleveret på tilbageturen.

Ved skiftedag i november var vejene tæt besatte af hestevogne og små grå Fergusontraktorer, som flyttede karlenes og pigernes

klædeskabe og kommoder fra det ene arbejdssted til det andet. - Det meste af alt dette er nu fortid.

Ud i al slags vejr

Om vinteren med megen sne kunne det være drøje ture, men som ung gik der sport i at gennemføre fisketuren. Det hændte, at jeg kørte fast i sne eller røg i grøften, men så kom der altid en flink mand med en traktor og halede mig op igen. Med en årlig kørsel på over 30.000 km i alt slags vejr kunne uheld ikke undgås. Jeg har været udsat for nogle stykker, også nogle alvorlige, men heldigvis gik det altid kun ud over bilen.

En morgen i meget glat føre kørte jeg galt ved Solbjerg Plantage. Bilen røg over i den modsatte vejbane lige foran en modkørende bil og havnede i grøften. En anden gang blev jeg påkørt i et lysreguleret kryds af en mindre lastbil, der kørte over for rødt lys. Den tørnede ind i min bil, som væltede om på siden. Det var en underlig fornemmelse at stå på den ene dør og se ud af den lodretstående forrude. Nogle mennesker ville hale mig op af den anden dør, men tabte døren ned i hovedet på mig. Da skældte jeg ud.

Når en fiskebil vælter, opstår der stor ravage i fiskerummet, hvor fiskene blive væltet rundt i et værre rod. Dagen efter dette uheld undrede pigerne på plejehjemmet Hedelund sig over, at der mellem deres 50 kg. rødspættefiletter befandt sig glas med marinerede sild, røgede makrel og diverse dåser med salater.

Handelsmønstrer ændres

Da jeg begyndte at sælge fisk i landdistrikterne var der liv, nu er der dødt. På gårdene var

Biluheldet på hjørnet af Gl. Vardevej og Parkvej den 4. juni 1981. (foto: Privateje)

der tidligere karle, piger og som regel en del børn, og da kunne der sælges fisk. I dag er gårdene affolket. Hvor der før var mange mennesker, er der nu i bedste fald en mand, en kone, en traktor og en røremaskine.

Dermed forsvandt også muligheden for at kunne leve af at sælge fisk på landet. I stedet satsede jeg på de mindre byer og institutioner, f.eks. højskoler, efterskoler, hoteller, plejehjem og centralkøkkener. Når en første-assistent i et storkøkken selv skulle være leder af et større køkken, fulgte jeg ofte med og havde, da jeg stoppede som fiskehandler, fiskeleverancen til 25-30 større køkkener.

Med fiskeriet skete der også store forandringer i disse år. Det store industrifiskeri udviklede sig eksplosivt. Mange kuttere opgav konsumfiskeriet, og gav sig i stedet til at fiske til sildeoliefabrikkerne.

I pinsen 1955 lå der i havnen mange industrikuttere med store laster. De pumpede deres spildevand ud i havnebassinet, hvor det

lagde sig som en oliehinde over vandet. Resultatet blev, at alle de levende rødspætter i hyttefadene døde. Et tab for fiskehandlerne på over 5.000 kr. Herefter blev det opgivet at opbevare levende fisk i hyttefade i Esbjerg havn.

Siden før århundredskiftet havde grundlaget for fiskeriet fra Esbjerg ellers været ilandbringelse af levende rødspætter. Dette fiskeri ophørte nu helt, og en epoke af fiskeriets og havnens historie var forbi. Der blev lavet en adskillelse mellem konsumhavnen og industrihavnen, men det var for sent. Kutterne havde allerede fået dammen, bassinet i bunden af skibet, fjernet, og skibene kunne nu kun bringe rensede og isede rødspætter i land. Herved kom fiskehandlerne i klemme.

Det blev forsøgt at skaffe levende rødspætter til byen fra Hvide Sande og nordjyske havne. Fiskene blev kørt til Esbjerg på lastbiler, som havde et bassin, hvor der blev pumpet ilt ned til fiskene. Denne transport blev for dyr,

derfor gik man over til at sende de levende rødspætter i kasser, men ved ankomsten til Esbjerg var de som regel døde. I dag sælges der stort set kun slagtede og isede rødspætter.

Fiskemanden ser i bakspejlet

Det var letsindigt at satse sin tilværelse på ambulans fiskerhandel. Der skulle ikke meget til, før grundlaget for eksistensen var væk. Forretningens trivsel var baseret på fiskemandens gode helbred og på, at der ikke skete uheld. Jeg har været særdeles heldig. I mine 38 år som fiskehandler har jeg kun haft omkring ved to ugers sygefravær. Flere gan-

ge har jeg været syg, da jeg tog hjemmefra, men efter turen ude i den friske luft kom jeg som regel rask hjem.

I sommeren 1991 solgte jeg forretningen. Det var med vemod, for fiskehandelen havde været en væsentlig del af min tilværelse. Undervejs havde der naturligvis været problemer af forskellig art, men de mange år kan jeg kun se tilbage på med stor taknemlighed.

Johs. Bredmose Simonsen f. 1927, fisker fra 1943 til 1952, fiskehandler fra 1952 til 1991. Har skrevet artikler til bl.a. Fra Ribe Amt 1992 og 1993, Ribe Stiftsbog 1992 og 1994, Fiskeri- og Søfartsmuseets årbog, Sjak'len 1993, samt bogen Fiskeriet set fra dæk og kaj, 1993.